

فصلنامه مطالعات سیاسی
سال ششم، شماره ۲۱، پاییز ۱۳۹۲
صفحات: ۱۹۲-۱۶۷
تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۲/۵؛ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۲/۵/۶

بررسی تأثیرات متقابل ایران و جنبش عدم تعهد

دکتر سعید اسلامی* / مسعود کاوه تلاوکی**

چکیده

ایران در ششمین اجلاس سران کشورهای عضو جنبش عدم تعهد در سال ۱۹۷۹ میلادی مقارن با سال ۱۳۵۸ شمسی به عضویت جنبش عدم تعهد درآمد. در سال ۲۰۱۲ میلادی ریاست دوره‌ای جنبش عدم تعهد به جمهوری اسلامی ایران سپرده شد و شانزدهمین اجلاس کشورهای عضو جنبش عدم تعهد از ۵ تا ۱۰ شهریور ۱۳۹۱ مقارن با ۲۶ تا ۳۱ اوت ۲۰۱۲ میلادی در جمهوری اسلامی ایران برگزار شد. حضور جمهوری اسلامی ایران در جنبش زمینه ساز ارتقاء معنادار جنبش عدم تعهد و ایران گردیده است. بنابراین پژوهش حاضر تلاش می‌کند تأثیر عضویت ایران در جنبش عدم تعهد بویژه از سال ۲۰۱۲ به بعد و همچنین نقش جنبش در رفع مشکلات ایران و نیز ارتقای آرمان‌های جهانی جمهوری اسلامی ایران را تصویر نماید. فرض پژوهش تعامل و تأثیر دیالکتیکی این دو بر یکدیگر می‌باشد. به نظر می‌رسد با ضعف اعضای سابق و تأثیرگذار جنبش عدم تعهد پس از جنگ سرد و بحران هویتی جنبش، این تأثیر متقابل عملاً ایران را به نماد کشورهای عضو جنبش عدم تعهد مبدل نموده است.

کلید واژه‌ها

جنبش عدم تعهد، جمهوری اسلامی ایران، تعامل و تأثیر دیالکتیکی، آرمان‌های جهانی جمهوری اسلامی ایران.

islami_s@yahoo.com
mkaveh1990@gmail.com

* عضو هیات علمی و استادیار علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد چالوس
** دانشجوی دکتری علوم سیاسی، دانشگاه مفید، قم

مقدمه

اصطلاح «عدم تعهد» نخستین بار توسط «جواهر لعل نهرو»، نخست‌وزیر هند، طی نطقی در ۲۸ آوریل سال ۱۹۵۴ میلادی در کلمبو بیان شد و پس از آن با تلاش رهبران آسیایی-آفریقایی و دیگر رهبران بی طرف، مقدمات تاسیس این جنبش فراهم آمد. این جنبش با شعار استقلال و عدم تعهد نسبت به دو بلوک شرق به رهبری شوروی سابق و بلوک غرب به رهبری آمریکا در سال ۱۹۶۱ میلادی تاسیس شد. پس از پایان جنگ جهانی دوم و استقرار نظام دو قطبی در فضای سیاست بین‌الملل و شکل‌گیری جنگ سرد میان ایالات متحده آمریکا و اتحاد جماهیر شوروی، جهان به دو گروه (که به بلوک شرق و غرب معروف شدند) تقسیم گردید. بلوک غرب به رهبری امپریالیسم آمریکا و بلوک شرق به رهبری کمونیسم شوروی. اما با یک ماه پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، وزیر خارجه کوبا اعلام کرد که سیاست جدید ایران به این کشور اجازه می‌دهد به جنبش کشورهای غیرمتعهد بپیوندد. وی اظهار داشت که دولت جدید ایران اقدامات مهمی در جهت تغییر روابط اقتصادی و سیاسی بین‌المللی انجام داده که با هدف‌های جنبش عدم تعهد سازگاری دارد. بنابراین ایران در ششمین اجلاس سران کشورهای عضو جنبش عدم تعهد در سال ۱۹۷۹ میلادی مقارن با سال ۱۳۵۸ شمسی به عضویت جنبش عدم تعهد درآمد. اما پیوستن ایران به جنبش غیر متعهدها متقارن بود با جنگ عراق علیه ایران، که باید یادآور شوم جنبش همواره طی ۸ سال جنگ بین دو کشور عضو جنبش عدم تعهد سعی در حل و فصل این قضایا به طرق مختلف نموده است. اما قبل از جنگ سرد حضور ایران در جنبش غیرمتعهدها زمینه ساز ارتقا جایگاه دو سویه ایران و جنبش در معادلات جهانی گردیده است. البته پس از جنگ سرد جایگاه ایران در جنبش غیرمتعهدها تقویت شده است و به نظر می‌رسد پس از پایان جنگ سرد تلاش‌های ایران در حفظ و ارتقای جایگاه جنبش غیرمتعهدها با عنایت به ضعف عملکردی کشورهایی چون کوبا و مصر، عملاً ایران را به یک جایگاه برجسته در جنبش عدم تعهد تبدیل کرده است.

۱- نحوه پیوستن ایران به جنبش عدم تعهد

جمهوری اسلامی ایران امیدوار است با ارتقای جایگاه اجلاس نم^۱ در عرصه بین‌المللی باعث اصلاح نظام حاکم کنونی جهانی شده و شاهد ایجاد نظم نوین جهانی بر پایه عدالت‌خواهی و رعایت حقوق کلیه ملت‌ها باشد.

ایران تا قبل از پیروزی انقلاب اسلامی، قادر به عضویت در جنبش عدم تعهد نبود چرا که دل در گرو غرب و به ویژه آمریکا داشت و همچنین عضو پیمان سنتو بود و همه این‌ها در تضاد با اهداف و اصول جنبش عدم تعهدها بود (سپهر، ۱۳۸۹). اما یک ماه پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، ایزیدورو مالمیرکا وزیر خارجه کوبا اعلام کرد که سیاست جدید ایران به این کشور اجازه می‌دهد به جنبش کشورهای غیرمتعهد بپیوندد. وی اظهار داشت که دولت جدید ایران اقدامات مهمی در جهت تغییر روابط اقتصادی و سیاسی بین‌المللی انجام داده که با هدفهای جنبش عدم تعهد سازگاری دارد. وزیر خارجه کوبا که در تدارک برگزاری کنفرانس سران کشورهای غیرمتعهدها درهاوانا بود، کناره‌گیری ایران از پیمان سنتو را شرط لازم جهت ورود ایران به نهضت غیرمتعهدان دانست (عبدالرشیدی، ۱۳۶۵: ۳۵۴). با توجه به اینکه یکی از شرایط عضویت در جنبش غیرمتعهدها عضو نبودن در هیچ پیمان نظامی بوده است دولت موقت جمهوری اسلامی ایران سعی در خارج نمودن نام ایران از پیمان سنتو نمود. بالاخره با تلاش‌های ابراهیم یزدی وزیر وقت امور خارجه دولت موقت، جمهوری اسلامی ایران از پیمان سنتو خارج شد. نظام جمهوری اسلامی ایران بر اساس اصول بنیادین و اولیه مندرج در سیاست خارجی خویش یعنی دکتترین «سیاست نه شرقی، نه غربی»، در ششمین اجلاس سران جنبش عدم تعهد درهاوانا در سال ۱۳۵۸ بعنوان هشتاد و هشتمین کشور به عضویت جنبش عدم تعهد در آمد و طی ۳۵ سال عضویت در آن بخصوص از سال ۱۹۸۳ و در مقطع آغازین جنگ تحمیلی همواره به عنوان یکی از کشورهای فعال و پیشرو در کلیه نشست‌های جنبش عدم تعهد به ویژه اجلاس‌های سران و وزرای امور خارجه شرکت داشته و در تدوین مواضع و تصمیمات جنبش در خصوص مسائل و تحولات مهم بین‌المللی نقش فعالی را ایفا نموده است. نمایندگی‌های جمهوری اسلامی ایران نزد سازمان ملل متحد بخصوص در نیویورک در کلیه جلسات دفتر هماهنگی جنبش عدم تعهد حضور فعالی داشته‌اند. از نقاط عطف همکاری‌های میان ایران و

1- Non-aligned movement

جنبش عدم تعهد در عرصه بین‌المللی می‌توان از حمایت این جنبش از برنامه‌های صلح‌آمیز هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران، در سال‌های اخیر و در پی طرح موضوع فعالیت‌های هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران در شورای حکام آژانس انرژی اتمی و متعاقب آن در شورای امنیت سازمان ملل متحد، اشاره کرد که نتیجه آن بیانیه تروئیکای جنبش عدم تعهد و بیانیه‌های متعدد گروه عدم تعهد در آژانس بین‌المللی انرژی اتمی در حمایت از فعالیت‌های هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران بود. همچنین در اجلاس وزرای خارجه دفتر هماهنگی جنبش عدم تعهد در پوتراجایای مالزی (خرداد ۱۳۸۵) برای نخستین بار بیانیه جداگانه جنبش عدم تعهد در خصوص فعالیت‌های هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران صادر شد و سه ماه بعد (شهریورماه ۱۳۸۵) مشابه این بیانیه در چهاردهمین اجلاس سران جنبش عدم تعهد درهاوانا به تصویب رسید.

منوچهر متکی، وزیر وقت امور خارجه ایران در پایان پانزدهمین اجلاس وزرای خارجه کشورهای عضو جنبش عدم تعهد، پس از تصویب بیانیه وزرای خارجه ۱۱۸ کشور عضو در حمایت از برنامه صلح‌آمیز هسته‌ای ایران پس از تشکر از این اقدام گفت: این سند برای کشور من خیلی مهم است و یک پیام آشکار برای دنیا دارد که نهضت عدم تعهد بر اساس اصول خود از کشورهای عضو حمایت خواهد کرد. همچنین جنبش عدم تعهد در بسیاری از موارد با حمایت از ایران نشان داد همچنان بر پایه اهداف و اصول خود پایدار مانده است (سپهر، ۱۳۸۹).

۲- جنبش عدم تعهد و جنگ تحمیلی عراق علیه ایران

با آغاز جنگ تحمیلی عراق علیه جمهوری اسلامی ایران، جنگ میان دو عضو جنبش عدم تعهد در بیست و دوم سپتامبر ۱۹۸۰ (سی و یکم شهریور ۱۳۵۹) این جنبش را در وضعیت دشواری قرار داد. عدم انسجام و تجانس سیاسی و ساختاری، سمت‌گیری‌های چندجانبه و گرایش‌های متفاوت و دور افتادن جنبش از آرمان‌های رهبران اولیه، اعضای جنبش را از اتخاذ موضع‌گیری شفاف در قبال جنگ ایران و عراق بازداشت. با این وجود، جنبش غیرمتعهد از نخستین روزهای آغاز جنگ بنا به درخواست ایران برای «بررسی و موضع‌گیری در خصوص جنگ عراق علیه ایران» فعالیت‌هایی را جهت خاتمه‌دادن مسالمت‌آمیز به آن شروع کرد. یک کمیته حسن نیت مرکب از نمایندگان کشورهای کوبا، یوگسلاوی، الجزایر، زامبیا، هند، پاکستان و سازمان آزادیبخش فلسطین تشکیل شد. این کمیته، هیاتی مشتمل بر وزرای

خارج کوبا، هند و یوگسلاوی را به منظور ایجاد تفاهم بین ایران و عراق به دو کشور اعزام کرد. قبل از عزیمت این هیات، رئیس وقت شورای عالی دفاع جمهوری اسلامی اعلام کرد: «ایران حاضر است هیات حسن نیت کشورهای غیرمتعهد را برای آگاهی از وضعیتی که تهاجم عراق در ایران به وجود آورده است، بپذیرد.» هیات حسن نیت طی سفری به تهران و بغداد کوشش کرد به یک راه حل فوری که مورد قبول طرفین درگیر باشد، دست یابد. در دیدار اعضای هیات از بغداد در دهم اکتبر ۱۹۸۰ (۱۳۵۹/۷/۱۸) صدام حسین اعلام کرد: «عراق آماده است تا: ۱- آتش بس برقرار شود؛ ۲- مذاکره بین طرفین انجام گیرد». در تهران، رئیس جمهور وقت ایران ترتیب فوق را به این شرح تغییر داد: «۱- عقب نشینی؛ ۲- آتش بس؛ ۳- مذاکره» (یکتا، ۱۳۷۴: ۳۹۳). پس از انجام پاره‌ای مذاکرات در تهران و بغداد، کمیته مزبور ماموریت یافت با تشکیل جلسه‌ای در سطح وزیران خارجه در بلغراد، پایتخت یوگسلاوی، به موضوع جنگ رسیدگی کند. اما مخالفت عراق با حضور الجزایر در این کمیته، کار آن را دچار اختلال کرد. عراق که در جبهه‌های جنگ در موضع برتر قرار داشت و در چنین شرایطی موفقیت کمیته را مغایر با اهداف خود می‌دید، استدلال می‌کرد که «چون الجزایر یک کشور عربی است، در جنگی که یک کشور عربی دیگر در آن درگیر است، نباید مداخله کند.» این درحالی بود که سازمان آزادیبخش فلسطین به عنوان یک سازمان عربی در کمیته حاضر بود ولی عراق مخالفتی با آن نداشت. در حال مخالفت عراق، مانع از ادامه کار کمیته حسن نیت شد (جمشیدی، ۱۳۷۴: ۱۴). به دنبال این جریان، جنبش، قطعنامه‌ای درباره جنگ صادر کرد و در آن از ایران و عراق درخواست کرد: «از هرگونه تهدید جدید یا توسل به زور در مناسباتشان خودداری کنند.» در این قطعنامه همچنین لزوم خاتمه جنگ، «مردود بودن تصرف سرزمین دیگران»، «توسل به تهدید و یا اعمال زور» و «عدم مداخله در امور داخلی دیگر کشورها» مورد تاکید قرار گرفته بود (عبدالرشیدی، ۱۳۶۵: ۳۷۲). این قطعنامه به علت نداشتن صراحت لازم در محکومیت متجاوز در ایران، نه تنها با استقبال مواجه نشد بلکه نسبت به حسن نیت کمیته تردیدهایی به وجود آورد. به همین جهت، زمانی که کمیته حسن نیت در آبان ماه ۱۳۵۹ تصمیم گرفت جلسه دیگری در بغداد تشکیل دهد و تلاش جدیدی را برای برقراری آتش بس بین ایران و عراق آغاز کند، محمدعلی رجایی، نخست وزیر وقت جمهوری اسلامی ایران، در یادداشتی برای تیتو، رهبر یوگسلاوی، تاکید کرد که دولت ایران هیچ گونه طرح آتش بس را تا زمانی که نیروهای عراقی از خاک ایران خارج نشوند، نخواهد پذیرفت. در همان تاریخ، اعضای هیات اعزامی کمیته

حسن نیت در دیداری با ابوالحسن بنی‌صدر، رئیس‌جمهور وقت ایران، ضمن مطلع کردن وی از نظریات دولت عراق، درخواست کردند جمهوری اسلامی ایران «فرمولی» ارائه دهد تا کمیته حسن نیت در چارچوب آن بتواند نقش پل ارتباطی را ایفا کند. «رئیس‌جمهور وقت ایران، اجرای عهدنامه ۱۹۷۵ الجزایر در خصوص اروندرود (شط العرب)، تعیین تاریخ و مدت زمان لازم برای عقب‌نشینی و قبول ماهیت خصومت‌آمیز بودن حمله عراق» را پیشنهاد کرد. در پی این اعلام مواضع مسئولان ایران و نپذیرفتن آن‌ها توسط عراق، کمیته حسن نیت عملاً در مأموریت خود با بن‌بست و شکست مواجه شد و از ادامه کار باز ماند. در اجلاس دفتر هماهنگی جنبش غیرمتعهدها در نیویورک که در دسامبر ۱۹۸۰ (آذر ۱۳۵۹) برگزار شد، نماینده ج.ا. ایران از سکوت سه‌ماهه جنبش درباره تجاوز عراق علیه ایران انتقاد کرد و از اعضای جنبش خواست تا تجاوز عراق را که مغایر اصول پذیرفته‌شده جنبش عدم تعهد است، مورد توجه قرار داده و اقدامات لازم را به عمل آورند. اما این تقاضای ایران با سکوت اعضای جنبش همراه بود. در پی این اجلاس، کوبا، به عنوان رئیس جنبش، اقداماتی را برای میانجیگری آغاز کرد و نمایندگان آن کشور عازم تهران و بغداد شدند. صدام حسین، رئیس‌جمهور عراق، که استراتژی جنگ برق‌آسای خود را شکست‌خورده می‌دید و نیروهای نظامی آن برتری روزهای اول جنگ را در جبهه‌ها از دست داده بودند، در ملاقاتی با نمایندگان کوبا در بغداد، آمادگی دولتش را برای هرگونه مذاکره در تمام سطوح با حکومت ایران تحت سرپرستی رئیس جنبش عدم تعهد، اعلام نمود و تصریح کرد در صورتی که ایران حاکمیت عراق را بر سرزمین‌ها و آب‌های ملی آن کشور به رسمیت بشناسد، آماده عقب‌نشینی و آتش‌بس فوری است. رئیس‌جمهور وقت ایران، نیز در دیدار با هیات اعزامی در تهران اعلام کرد که بدون عقب‌نشینی اولیه نیروهای عراقی از سرزمین‌های ایران، امکان مذاکره با نمایندگان عراق وجود ندارد (عبدالرشیدی، ۱۳۶۵:۳۲۵). پنج ماه پس از شروع جنگ ایران و عراق، اجلاس وزیران خارجه جنبش عدم تعهد در دهلی نو در فوریه ۱۹۸۱ (بهمن‌ماه ۱۳۵۹) تشکیل شد. هیاتی از جمهوری اسلامی ایران به سرپرستی بهزاد نبوی، وزیر وقت و مشاور در امور اجرایی، در اجلاس شرکت کرد و سه درخواست و پیشنهاد ایران را در خصوص جنگ مطرح نمود: «۱- با بررسی کامل مسأله جنگ و کسب اطلاعات کافی درباره آن، جنبش موضع قطعی خود را در قبال این تجاوز اعلام و متجاوز را محکوم نماید و عضویت متجاوزگر را به حالت تعلیق درآورد؛ ۲- رفع تجاوز و خروج بدون قید و شرط نیروهای متجاوز باید اساسی‌ترین و اولین شرط آغاز هر تلاشی برای خاتمه جنگ باشد؛

۳- دولت ایران قبل از رفع تجاوز و خروج کامل ارتش عراق هیات‌هایی را خواهد پذیرفت که از مواضع طرفین درگیر مطلع باشند.» هیات ایرانی تاکید کرد با توجه به این که ایران در خصوص جنگ، هیچ‌گونه درخواستی را از سازمان ملل متحد به عمل نیاورده است، هرگونه تضمینی از طرف جنبش عدم تعهد در این مورد مؤید کارایی و استقلال جنبش خواهد بود. اما در مقابل این درخواست، نظر دولت هند به عنوان میزبان و برخی دیگر از اعضای جنبش این بود که مسائلی از قبیل جنگ ایران و عراق و بحران افغانستان نباید در کنفرانس مطرح شود؛ زیرا این گونه موضوعات باعث بروز اختلافات و تضعیف جنبش و در نهایت موجب بهره‌برداری ابرقدرت‌ها خواهد بود. ایندیرا گاندی، نخست‌وزیر وقت هند، معتقد بود اجلاس نباید درگیر جنگ ایران و عراق شود؛ زیرا از نظر وی «جنگ ایران و عراق و... مجموعه‌ای از نزاع‌های خانگی هستند که اگر در جنبش مطرح شوند اهداف جنبش را تحت‌الشعاع قرار می‌دهند و در نتیجه طرح این مقوله‌ها به ابرقدرت‌ها امکان می‌دهد تا بر جنبش مانور کنند.» همین موضوع باعث شد در اجلاس دهلی موضع مشخصی در قبال جنگ اتخاذ نگردد. تنها اقداماتی که در جریان این کنفرانس انجام گرفت، عبارت بود از: محکوم کردن نفس جنگ توسط ایندیرا گاندی (رئیس جنبش عدم تعهد) و کورت والدهایم (دبیرکل سازمان ملل متحد) که در اجلاس حضور داشت و اظهار نگرانی از جنگ ایران و عراق و پیامدهای آن و اظهار امیدواری که هرچه‌زودتر جنگ به صورت صلح آمیز و عادلانه پایان پذیرد. همچنین در پیش‌نویس بیانیه نهایی کمیته سیاسی، ضمن اظهار نگرانی از جنگ پنج‌ماهه ایران و عراق و خسارات ناشی از آن، بر اصول جنبش عدم تعهد مبنی بر عدم تجاوز، عدم کاربرد زور، حفظ تمامیت ارضی کشورهای عضو، حل اختلافات از طریق صلح‌آمیز تصریح و تصدیق شده بود (امینی‌فر، ۱۳۸۴: ۲۲). هیات ایرانی به این متن پیش‌نویس بیانیه اعتراض کرد و سرانجام متن اصلاح‌شده به صورت زیر مورد توافق وزرا قرار گرفت که تحت بند شماره بیست‌وشش در بیانیه نهایی درج گردید: «کنفرانس ضمن ابراز تأسف عمیق نسبت به جنگ پنج‌ماهه عراق و ایران و خسارات جانی و مالی که به هر دو ملت وارد شده است، همچنین تهدیدهایی که از این بابت متوجه جنبش عدم تعهد می‌شود، اصول جنبش کشورهای غیرمتعهد را مورد تاکید و تصریح مجدد قرار داده، هیچ دولتی نباید از راه توسل به زور اراضی دیگری را صاحب شود یا اشغال کند. اراضی که از این طریق تصرف می‌شود، باید مسترد گردد. هیچ عمل تجاوزی نباید علیه دولت دیگری صورت گیرد و تمامیت ارضی و حاکمیت کلیه دولت‌ها باید مورد احترام قرار گیرد. هیچ دولتی نباید در امور داخلی دول

دیگر دخالت نماید و کلیه اختلافات و دعاوی که ممکن است بین دول وجود داشته باشد، باید از طرق صلح‌آمیز و به منظور برقراری روابط صلح‌آمیز بین دول عضو حل‌وفصل شود. کنفرانس از وزرای خارجه کوبا، هند، زامبیا و رئیس دفتر سیاسی سازمان آزادیبخش فلسطین می‌خواهد که کلیه مساعی خود را جهت کمک به اجرای اصول مذکور به کار گیرند (شکرخواه، ۱۳۷۱:۳۷۲).

هیات نمایندگی ایران نسبت به آخرین بند بیانیه اعتراض و اعلام کرد: «اولاً، هیات نمایندگی دولت جمهوری اسلامی ایران کماکان بر پیشنهادهای خود در مورد جنگ تحمیلی پنج‌ماهه عراق تأکید داشته و آنچه را که به تصویب رسیده، تنها جزء کوچکی از تصمیماتی می‌داند که می‌بایست برای دفع تجاوز اتخاذ شود و از جنبش مصرانه می‌خواهد با بررسی کامل مساله و کسب اطلاعات کافی درباره آن، موضع قطعی در قبال تجاوز و محکوم کردن متجاوز و تعلیق عضویت تجاوزکار اتخاذ و اعلام کند؛ ثانیاً رفع تجاوز و خروج بدون قیدوشرط قوای تجاوزگر باید اساسی‌ترین و اولین شرط آغاز هر تلاشی برای خاتمه جنگ باشد؛ ثالثاً دولت جمهوری اسلامی ایران پیش از رفع تجاوز و خروج کامل ارتش تجاوزگر از سرزمین‌های اشغالی، همچنان که بارها اعلام کرده است، تنها هیات‌هایی را خواهد پذیرفت که از مواضع طرفین جنگ مطلع باشند و برای بررسی تجاوز به ایران سفر کنند. متعاقب اجلاس مزبور، هیات‌هایی از طرف جنبش به تهران و بغداد سفر کردند و از آخرین مواضع جمهوری اسلامی ایران و عراق و از موارد نقض مقررات بین‌المللی اطلاع یافتند. در اجلاس ششم درهاوانا در سال ۱۹۷۹، بغداد به‌عنوان محل کنفرانس هفتم سران جنبش عدم تعهد تعیین شده بود. ایران و سوریه در روز پنجم سپتامبر ۱۹۸۱ رسماً خواستار تغییر محل کنفرانس هفتم سران از بغداد شدند. ایران تصریح کرد در صورت برگزاری اجلاس هفتم سران جنبش در بغداد، نه‌تنها در آن شرکت نمی‌کند بلکه مصوبات آن را هم به رسمیت نمی‌شناسد. اجلاس وزرای دفتر هماهنگی جنبش عدم تعهد درهاوانا در سی‌ویکم ماه مه تا پنجم ژوئن ۱۹۸۲ تشکیل شد و در روز هفدهم سپتامبر ۱۹۸۲ اجماع نظر اعضای جنبش درباره تغییر محل کنفرانس هفتم سران از بغداد به دهلی نو اعلام شد. در این اجلاس، کمیته حسن نیت بعد از ملاقات با وزرای خارجه دو کشور درگیر جنگ، به این نتیجه رسید که شرایط مناسب برای اجرای صلح و ابتکار جدید وجود ندارد. اجلاس وزرای خارجه عضو دفتر هماهنگی در نیویورک در اکتبر ۱۹۸۲ تشکیل شد و در آن گزارش پیشرفت کار کمیته حسن نیت جنبش عدم تعهد متشکل از نمایندگان کوبا،

اندونزی، زیمبابوه و رئیس دفتر سیاسی ساف در مورد جنگ ایران و عراق تسلیم سرپرست اجلاس گردید. این گزارش دربرگیرنده فعالیت کمیته حسن نیت و نتایج ملاقات‌ها با مقامات ایران و عراق از ژوئن تا اکتبر ۱۹۸۲ بود و در آن نتیجه‌گیری شده بود که گرچه مواضع دو طرف هنوز فاصله زیادی از همدیگر دارد، اما تلاشها در جهت حل و فصل فوری باید ادامه یابد. در بیانیه پایانی اجلاس دفتر هماهنگی جنبش و در بند بیست و یکم به ایران، عراق و سایر کشورها توصیه شده بود از اعمالی که باعث بروز و گسترش جنگ می‌شود، خودداری کنند.

با آغاز پیروزی‌های ایران در جبهه‌های جنگ، به‌ویژه پس از عملیات فتح‌المبین و آزادسازی خرمشهر در سوم خرداد ۱۳۶۳، بنا به درخواست عراق مبنی بر اینکه این کشور هر رای داوری را که از طرف جنبش غیرمتعهدها یا شورای امنیت صادر شود، خواهد پذیرفت، کمیته منتخب جنبش عدم تعهد رایزنی‌های گسترده‌ای را برای توقف جنگ انجام داد که به دلیل نادیده‌گرفتن حقوق جمهوری اسلامی ایران ناکام ماند (پارسادوست، ۱۳۷۷: ۸۸).

اجلاس هفتم سران جنبش عدم تعهد در روزهای هفتم الی دوازدهم مارس ۱۹۸۳ در دهلی نو برگزار شد. در کمیته سیاسی این کنفرانس، جنگ ایران و عراق در محور اصلی مباحث قرار گرفت اما از آنجا که در خصوص چگونگی و علل بروز جنگ، نحوه برقراری صلح و متن اعلامیه نهایی توافق حاصل نشد، ایندیرا گاندی، نخست‌وزیر هند و رئیس کنفرانس، طی سخنانی نگرانی عمیق اعضاء جنبش و جامعه جهانی را از جنگ سی‌ماهه ایران و عراق و تلفات جانی و خسارات مالی متوجه دو ملت ایران و عراق، اظهار داشت. وی تصریح کرد ایران و عراق هر دو عضو جنبش عدم تعهد هستند که یکی از اصولش این است که تمام اختلافات میان کشورهای عضو باید از طرق صلح‌آمیز حل شود. او خاطرنشان ساخت پایان مناقشه ایران و عراق، موجب تحکیم وحدت و همبستگی جنبش خواهد شد و سپس از ایران و عراق خواست به جنگ خاتمه دهند و تاکید کرد این تمایل جهانی است که جنگ فوراً متوقف شود و دو طرف به یک صلح عادلانه، پایدار و شرافتمندانه از طریق مذاکره و به طرق مسالمت‌آمیز دست یابند. در این اجلاس جمهوری اسلامی ایران اعلام کرد که صلح عادلانه، واقعی و شرافتمندانه زمانی متحقق می‌شود که نیروهای اشغالگر از تمامی نقاط تحت اشغال خارج شوند خسارات ناشی از تجاوز تادیه شود و متجاوز محکوم و مجازات گردد (همان: ۸۹).

پس از کنفرانس دهلی نو، خانم گاندی، نخست‌وزیر هند و رئیس جنبش، در مواقع مختلف پیامهایی را برای روسای دو کشور ایران و عراق ارسال نمود و فرستادگانی را به تهران و بغداد

گسیل داشت و خواستار پایان جنگ شد. به‌ویژه با تشدید جنگ شهرها در سال ۱۹۸۴ (۱۳۶۳) خانم گاندی از دو کشور خواست از حمله به مناطق مسکونی خودداری کنند و به جنگ پایان دهند. اجلاس بعدی وزرای خارجه جنبش در رواندا، پایتخت آنگولا، از چهارم تا هفتم سپتامبر ۱۹۸۵ برگزار شد. در این اجلاس، موضوع جنگ ایران و عراق که در پیش‌نویس بیانیه سیاسی به‌طور مختصر توسط دولت آنگولا میزبان اجلاس تهیه شده بود، در آخرین ساعات پس از بحث‌های زیاد در کمیته سیاسی، به علت فقدان توافق در خصوص تهیه یک متن قابل قبول برای طرفین درگیر جنگ، از دستور کار جنبش حذف گردید. در اجلاس دفتر هماهنگی غیر متعهدها در دهلی نو (شانزدهم تا نوزدهم آوریل ۱۹۸۶) نیز جنگ ایران و عراق بار دیگر مورد بحث و بررسی قرار گرفت. در آغاز، رئیس کنفرانس طی نطقی از ایران و عراق خواست به جنگ خاتمه دهند و تصریح کرد تمایل جهانی این است که جنگ باید یک‌باره متوقف گردد و دو طرف از طریق مذاکره و روش‌های صلح‌آمیز به یک صلح آبرومندانه، عادلانه و پایدار دست یابند. سپس نمایندگان ایران و عراق با ایراد نطق‌هایی شرایط دولت خود را برای پایان دادن به جنگ بیان داشتند. علی‌اکبر ولایتی، وزیر امور خارجه وقت ایران، در این اجلاس گفت: «پنج سال پس از تجاوز رژیم بعث عراق به قلمرو جمهوری اسلامی ایران، نهضت عدم تعهد هنوز نتوانسته است موضع صحیح و عادلانه‌ای در قبال این تجاوز اتخاذ نماید. برای مردم ایران عجیب نبود که سازمان ملل متحد با نفوذی که کشورهای قدرتمند در آن دارند، دست به موضع‌گیری یک‌طرفه و کاملاً غیرمنطقی و غیرعادلانه بزند ولی در مورد نهضت عدم تعهد انتظارات به نحو دیگری بود (همان: ۹۰).

اجلاس هشتم سران جنبش عدم تعهد در حراره پایتخت زیمباوه از اول تا ششم سپتامبر ۱۹۸۶ (شهریور ۱۳۶۵) همزمان با عملیات کربلای ۱ و کربلای ۳ نیروهای ایران برگزار شد. در این اجلاس، آیت‌اله سیدعلی خامنه‌ای، رئیس‌جمهور وقت ایران، در نطقی صریح به بررسی مواضع ایران در قبال مسائل جاری جهانی و نیز جنگ پرداخت و تاکید کرد: «از جنبش البته توقع نیست که مانند یک پیمان نظامی وارد معرکه شود، لیکن این انتظار است که شجاعانه و صادقانه از حق و از مظلوم و قربانی تجاوز و سلطه‌طلبی دفاع کند. صلح به‌طور کلی و به‌ویژه برای منطقه حساس ما یک انتخاب نیست، یک ضرورت حیاتی است. ما چاره‌ای جز این نداریم که با مجازات قطعی رژیم متجاوز، جنگ افروز و باج‌گیر عراق، برقراری و استحکام چنین صلحی را در منطقه تضمین کنیم.» در بیانیه پایانی اجلاس سران، بندهای ۱۴۶ تا ۱۴۸ به جنگ ایران

و عراق اختصاص یافته بود. در بند ۱۴۶ روسای کشورها بر اصل عدم استفاده از زور در روابط بین‌المللی در رابطه با جنگ جمهوری اسلامی ایران و عراق اشاره کردند. در بند ۱۴۷ از آغاز و ادامه خصومتها بین دو کشور که هر دو از اعضای مهم جنبش عدم تعهد هستند، ابراز نگرانی عمیق شد و در بند ۱۴۸ سران کشورها یک بار دیگر از جمهوری اسلامی ایران و عراق خواستند تا خصومت‌های خود را به منظور اجتناب از خسارت‌های مالی و تلفات جانی خاتمه دهند. سران کشورهای عدم تعهد یک بار دیگر خود را متعهد کردند که برای خاتمه سریع این درگیری وحشتناک کوشش کنند. ایران در واکنش به بیانیه جنبش، اعلام کرد که در این بیانیه به مسؤولیت عراق در آغاز و ادامه جنگ اشاره نشده و به‌عنوان مسؤول این جنایت بزرگ بین‌المللی محکوم نگردیده است، دعوت به اتخاذ سیاست ممانعت با متجاوز در شأن جنبش عدم تعهد نیست، به نقض مقررات متعدد بین‌المللی از جانب عراق از جمله کاربرد مکرر سلاح شیمیایی اشاره‌ای نشده است و بیانیه کمیته سیاسی به‌هیچ وجه بیانگر واقعیت جنگ نیست و بنابراین از نظر جمهوری اسلامی ایران قابل پذیرش نمی‌باشد (امینی‌فر، ۱۳۸۴: ۲۵).

به دنبال اجلاس حراره، جنبش عدم تعهد، همگام و در چارچوب حرکت سازمان ملل متحد، به اقداماتی در جهت خاتمه جنگ ایران و عراق دست زد. با تصویب قطعنامه ۵۹۸ جنبش غیرمتعهدها حمایت خود را از قطعنامه اعلام و خواستار اجرا و پیگیری آن شد. در اواخر شهریور ۱۳۶۶ (۱۹۸۷) راجیو گاندی، نخست‌وزیر وقت هند، در نامه‌ای به پارلمان کشورش خواستار خاتمه سریع جنگ از طریق مسالمت‌آمیز شد. وی در این نامه خاطرنشان کرد کشور متبوعش با رابرت موگابه، رئیس جنبش عدم تعهد، در تماس دائم است تا این جنبش به تلاشهای جدیدی در زمینه پایان یافتن جنگ ایران و عراق دست بزند. وی تاکید کرد: جنبش عدم تعهد جهت پایان دادن به این جنگ تمامی گامهای ضروری خود را برداشته است. به عقیده هند، خاتمه یافتن سریع جنگ ایران و عراق می‌تواند به تقویت جنبش عدم تعهد و نیز به سرعت بخشیدن به تلاشهای این جنبش در جهت پیشرفت اجتماعی و برقراری صلح در جهان کمک کند. در همین چارچوب، رابرت موگابه، نخست وزیر زیمبابوه و رئیس جنبش عدم تعهد، در دیدار با علی محمد بشارتی، قائم‌مقام وقت وزارت امور خارجه ایران در حراره، حضور نیروهای نظامی خارجی را در خلیج فارس به بهانه حفاظت از نفتکش‌ها و مین‌روبی آب‌های منطقه محکوم کرد (مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، ۱۳۷۸: ۶۱۴-۶۱۳).

اجلاس وزرای امور خارجه و سرپرستان هیات‌های نمایندگی جنبش غیرمتعهد که در حاشیه اجلاس چهل و دوم مجمع عمومی سازمان ملل متحد در نیویورک از پنجم تا هفتم اکتبر ۱۹۸۷ برگزار شد در بیانیه نهایی خود با تاکید بر «اصل عدم به‌کارگیری زور در روابط بین‌المللی» و اظهار نگرانی عمیق از آغاز و ادامه خصومت‌ها بین ایران و عراق، یک بار دیگر از هر دو کشور درگیر خواستند که به‌منظور اجتناب از تلفات جانی و خسارات مالی بیشتر به مناقشات خود خاتمه دهند. همچنین خواستار به‌کارگیری هر تلاشی برای خاتمه سریع جنگ شدند. در بند شصت و پنجم بیانیه وزیران و روسای هیات‌های نمایندگی از کوشش‌های شورای امنیت سازمان ملل متحد برای ارائه یک راه‌حل جامع، عادلانه و آبرومندانه و مورد قبول هر دو کشور ایران و عراق و نیز تصویب قطعنامه ۵۹۸، تقدیر به‌عمل آمده و از آن شورا خواسته شده بود که کوشش‌های خود را برای صلح دو چندان نماید. از این پس، جنبش عدم تعهد تمام هم خود را در چارچوب قطعنامه ۵۹۸ و تلاش‌های شورای امنیت معطوف کرد و بارها از طرفین خواست با پذیرش آن به جنگ پایان دهند. با پذیرش قطعنامه ۵۹۸ توسط جمهوری اسلامی ایران در تاریخ هفدهم ژوئیه ۱۹۸۸ (بیست و ششم تیر، ۱۳۶۶) و امتناع عراق از پذیرش آن و هجوم مجدد نیروهای نظامی به عمق اراضی و شهرهای ایران، علی‌اکبر ولایتی، وزیر امور خارجه وقت ایران، در نامه‌ای به رئیس جنبش عدم تعهد به عنوان یکی از اعضای فعال جنبش عدم تعهد درخواست کرد: «نهضت عدم تعهد ضمن محکومیت این تجاوزات، اقدامات لازم و بازدارنده را در مواجهه با چنین رژیم متجاوز به عمل آورد تا بدین ترتیب بتواند نقش سازنده خود را در حفظ صلح و امنیت بین‌المللی ایفا نماید. اقدامات تجاوزکارانه رژیم بعث عراق نه تنها نشانگر واهی بودن ادعاهای گذشته آن رژیم در خصوص قطعنامه ۵۹۸ و صلح‌طلبی می‌باشد، بلکه گواه روشنی بر خوی تجاوزگری حاکمان آن کشور و صحت ادله ارائه شده جمهوری اسلامی ایران در این زمینه به شمار می‌رود (همان: ۶۱۴).

در اجلاس نیکوزیا (از پنجم تا دهم سپتامبر ۱۹۸۸) در آغاز، رئیس جنبش عدم تعهد از نقش دبیرکل سازمان ملل در برقراری صلح میان ایران و عراق ستایش کرد و در پایان صحبتش، خواستار تلاش همه‌جانبه جنبش عدم تعهد در جهت تحکیم مواضع سازمان ملل شد. ایران در این اجلاس حمله شیمیایی عراق علیه کردها را محکوم و عراق را متهم کرد که در پی تغییر چارچوب مذاکرات ژنو است و خواستار خروج کلیه ناوگانهای خارجی از خلیج فارس شد. در این نشست، وزرای خارجه غیرمتعهدها در آخرین موضع‌گیری خود در قبال

جنگ ایران و عراق، ضمن پذیرش کامل قطعنامه ۵۹۸ شورای امنیت سازمان ملل متحد و استقبال از مذاکرات مستقیم ایران و عراق، ابراز امیدواری کردند مذاکرات دو کشور با پیشرفت توأم باشد. در کمیته سیاسی اجلاس نیز چهار موضوع در قالب مواد ۱۲۳ و ۱۲۶ در مورد جنگ ایران و عراق تصویب شد. در ماده ۱۲۳، وزیران عدم تعهد رضایت عمیق خود را از تصمیم دولتین جمهوری اسلامی ایران و عراق برای پذیرش قطعنامه ۵۹۸ شورای امنیت برای خاتمه جنگ و به ویژه توقف مخاصمات از بیستم اوت ۱۹۸۸ و شروع مذاکرات مستقیم تحت نظارت دبیرکل سازمان ملل متحد در جهت رسیدن به یک راه حل جامع، عادلانه، شرافتمندانه و پایداری در مورد جنگ اعلام می کنند. در مواد ۱۲۴ و ۱۲۶ نیز بر همکاری و زرای عدم تعهد با دبیرکل سازمان ملل متحد تاکید و از تلاشهای دبیرکل این سازمان و شورای امنیت و اعضای غیرمتعهد آن و کشورهایی که به گروه ناظر بر آتش بس^۱ در جنگ ایران و عراق کمک کرده اند، تقدیر شده است. همچنین با اشاره به مذاکرات ژنو، از دو طرف خواسته شده است برای رسیدن به یک تفاهم مشترک و تسریع در اجرای قطعنامه ۵۹۸، از خود حسن نیت نشان دهند و برای اجرای کامل آتش بس در جنگ خلیج فارس با دبیرکل سازمان ملل متحد همکاری کنند. آنها خاتمه جنگ ایران و عراق را عاملی در جهت تقویت وحدت و تحکیم نقش جنبش غیرمتعهدها در حل مسائل بین المللی دانستند (امینی فر، ۱۳۸۴: ۲۶).

۳- مواضع مشترک ایران و جنبش عدم تعهد

شاید بتوان جنبش عدم تعهد را سودمندترین سازمان بین المللی دانست که ایران بعد از سازمان ملل به عضویت آن در آمده است. ایران پس از تثبیت اوضاع سیاسی کشور و از سال ۱۹۸۱ بر حضور خود در جنبش افزود و جنبش نیز متقابلاً اقدامات مثبتی را به نفع ایران صورت داده است. تلاش اعضای جنبش همانطور که قبلاً گفته شد در زمینه های حل و فصل جنگ ایران و عراق و برقراری آتش بس هر چند که عدم رعایت بی طرفی و توجه نکردن به خواست های ایران در زمینه تعیین متجاوز این تلاش ها را به بن بست کشاند. محکومیت ساقط کردن هواپیمای مسافربری ایرباس در تیرماه ۱۳۶۷، حمایت از اجرای قطعنامه ۵۹۸ و دیگر موضع گیری هایی که با سیاست خارجی کشورمان انطباق دارد به خصوص در مورد مساله

1- UNIMOG

فلسطین، مخالفت با مذهب ستیزی و نژاد پرستی و تقاضا برای گشوده شدن بازار کشورهای شمال بر روی صادرات کشورهای جنوب از جمله این اقدامات بوده است.

اما مهمترین اقدام حمایتی جنبش غیر متعهدها در قبال جمهوری اسلامی ایران تلاش برای عدم محکومیت ایران در آژانس بین‌المللی انرژی هسته‌ای بوده است در جریان نشست شورای حکام آژانس بین‌المللی انرژی هسته‌ای کشورهای غیر متعهد در حمایت از جمهوری اسلامی ایران موضع گیری کردند و از شورای حکام آژانس خواستند به دور از فشارهای سیاسی به بررسی دقیق وضعیت هسته‌ای و تسلیحاتی همه کشورهای عضو بپردازند.

همچنین سران جنبش عدم تعهد در بیانیه‌ای جداگانه در پایان چهاردهمین نشست خود درهاوانا در سپتامبر ۲۰۰۶ ضمن حمایت از فعالیت صلح آمیز هسته‌ای ایران خواستار پیوستن اسرائیل به معاهده منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای شدند. شاید جدی ترین شاخص برای اثبات فرضیه تلاش جنبش عدم تعهد برای حرکت از حاشیه به متن معادلات بین‌المللی حمایت قاطعانه ۱۳ کشور عضو جنبش عدم تعهد در شورای حکام آژانس بین‌المللی انرژی اتمی موسوم به «گروه نم» از فعالیت صلح آمیز هسته‌ای ایران باشد.

دیپلماسی فعال گروه نم در نشست شورای حکام و مقاومت آن‌ها در برابر اعمال فشار آمریکا و برخی دول غربی عضو شورا علیه ایران نمایانگر علاقه مندی غیر متعهدها به دفاع از حقوق خود و ایستادگی در برابر آپارتاید هسته‌ای است که نه تنها در این محدوده که در سطحی وسیع تر آثار و پیامدهایی را برای ارتقای نقش غیر متعهدها در معادلات جهانی به همراه داشته است کما اینکه در قالب چنین حرکتی هفتمین نشست بازنگاری معاهده «ان. پی. تی» در نیویورک به صحنه جدی تقابل غیر متعهدها با بلوک هسته‌ای بدل شد.

در نگاه کلی می‌توان گفت با پیوستن ایران به این جنبش و فعالیت در آن به نظر می‌رسد اندیشه حمایت از تبدیل جنبش به سازوکاری تاثیرگذار در معادلات جهانی تقویت شده است خصوصا اینکه جمهوری اسلامی ایران به همراه کوبا، مالزی و آفریقای جنوبی در ردیف چهار کشور پیشرو در زمینه بیداری غیر متعهدها قرار دارد که از زمان پیوستن به آن همواره بر ضرورت عملی شدن خواسته‌های جنبش تاکید ورزیده است. اهم مواضع جمهوری اسلامی ایران که در سخنرانی‌های مقامات رسمی کشور در اجلاس‌های سران این جنبش تبلور یافته است شامل درخواست برای ارتقای نقش جهانی جنبش در عرصه بین الملل با هدف تحقق تساوی حقوق در عرصه بین‌المللی، نیاز به تجدید نظر در اصول جنبش به منظور تکمیل فلسفه

وجودی عدم تعهد با توجه به مقتضیات و تحولات جهان معاصر، حرکت جنبش به سمت جنبه ایجابی و نقش آفرینی و رهبری در جهان معاصر، لزوم تقویت هویت جنبش بر اساس صلح، معنویت و محبت و تحقق آرمان‌های بشری برای غلبه بر نا امنی و تبعیض و بی‌ثباتی، تلاش برای تصحیح روندهای یک جانبه گرایانه و تبعیض آلود موجود، تقویت جنبش غیر متعهدها از طریق تعامل گسترده تر و ارتقا و تعمیق بیشتر روابط اعضا با یکدیگر، شناسایی ظرفیت‌های فراوان اقتصادی فرهنگی، سیاسی، اعضای جنبش، فعالیت‌ر نمودن ارکان جنبش، توجه به ظرفیت‌های بالای سیاسی جنبش به عنوان نماینده اکثریت جامعه جهانی و استفاده از این ظرفیت جهت حل و فصل مناقشات بین‌المللی و توسعه صلح و آرامش و بازنگری کلی در اهداف و ساختار شورای امنیت سازمان ملل و تحقق عضویت دائم دارای امتیاز و تو در شورای امنیت بر مبنای گفتمان عدالت خواهی بوده است.

۴- میزبانی ایران در شانزدهمین اجلاس کشورهای عضو جنبش عدم تعهد

نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران نیز از بدو تأسیس با توجه به اصول انقلاب اسلامی از جمله اصل «نه شرقی، نه غربی، جمهوری اسلامی»، سیاست خارجی خود را همسو با اهداف جنبش عدم تعهد یافت که در نخستین فرصت یعنی سال ۱۹۷۹ میلادی (۱۳۵۸ هجری شمسی) و در نشست ششم سران درهاوانا پایتخت کوبا به‌عنوان هشتمین و هشتمین کشور عضو پذیرفته شد.

با عنایت به همسویی یاد شده و اندیشه سیاسی اصیل و جهان‌شمول ایران اسلامی، کشورما از آغاز الحاق به این جنبش به‌عنوان یکی از کشورهای پیشرو و صاحب‌نظر در پیشبرد اهداف آن شناخته می‌شود در این راه جمهوری اسلامی ایران همواره طی همکاری و هماهنگی با اعضا در تدوین مواضع و تصمیمات جنبش در مسائل و تحولات بین‌المللی نقش فعالی ایفا کرده است.

میزبانی این اجلاس به ریاست جمهوری اسلامی ایران که در تمامی عرصه‌های سیاسی، اقتصادی، دیپلماسی و نظامی استقلال و عدم وابستگی خود را به مستکبرین نشان داده و در تحقق بخشیدن و رعایت شعار اصلی این جنبش همواره پیشرو و اسوه بوده است، فرصتی برای حرکت شتاب گونه این جنبش است و این در حالی است که تحولات منطقه و رویدادهای بین‌المللی از یک طرف ضرورت این حرکت را نشان می‌دهد و از طرف دیگر شرایط و ابزار بهتری را فراهم نموده است.

باید یادآور شد؛ سابقه درخشان جمهوری اسلامی ایران به عنوان یکی از کشورهای مستقل عضو در نفی سلطه قدرت‌های استعماری و همخوانی ذاتی فلسفه سیاسی آن با اصول جنبش عدم تعهد موجب شد تا در تیرماه ۱۳۸۸ و طی جریان اجلاس پانزدهم سران در شرم‌الشیخ مصر، ریاست جمهوری اسلامی ایران بر جنبش و شانزدهمین نشست سران عدم تعهد با اجماع به تصویب برسد.

بدین ترتیب جمهوری اسلامی ایران به عنوان رئیس جنبش عدم تعهد (که ریاست کمیته هماهنگی و عضویت تروئیکای جنبش را نیز به مدت ۹ سال به عهده دارد) طی دوران ریاست ۳ ساله خویش بر دومین سازمان بین‌الدولی بزرگ جهان پس از سازمان ملل متحد، نقش مؤثری بر هدایت فعالیت‌های جنبش عدم تعهد ایفا خواهد کرد.

شانزدهمین دوره نشست جنبش غیرمتعهدها از ۵ تا ۱۰ شهریور ۱۳۹۱ (۲۶ تا ۳۱ اوت ۲۰۱۲) در تهران برگزار شد. بیش از ۱۰۰ کشور از ۱۲۰ کشور عضو در این نشست حضور داشتند. نشست سران کشورهای عضو عدم تعهد با حضور ۲۴ رئیس‌جمهور و ۸ نخست‌وزیر و ۳ پادشاه در بالاترین سطح، نیز ۹ معاون رئیس‌جمهور و ۸۰ وزیر (۶۰ نفرشان وزیر خارجه بودند) و ۲ رئیس‌مجلس و ۹ فرستاده ویژه و... در دیگر سطوح‌ها پیش از ظهر پنجشنبه ۹ شهریور ۱۳۹۱ آغاز به کار کرد. در این اجلاس کسانی دیگر مانند دبیرکل سازمان ملل و اتحادیه‌های دیگر بودند.

در آغاز این نشست آیت‌الله سید علی خامنه‌ای رهبر جمهوری اسلامی ایران سخنرانی کرد. سپس محمد مرسی رئیس‌جمهور مصر رئیس وقت اجلاس (که بایست پس از سخنرانی ریاست را به رئیس‌جمهور ایران بدهد) و بان کی مون دبیرکل سازمان ملل ادامه یافت. پس از سخنرانی مرسی، محمود احمدی‌نژاد رئیس‌جمهور ایران سخنرانی کرد. پس از سخنرانی احمدی‌نژاد مرسی ریاست جنبش را از مصر به ایران تحویل داد و پس از سخنرانی مان موهان سینگ نخست‌وزیر هندوستان جلسه صبح پایان یافت.

۵- گذری بر سخنرانی ناطقان این اجلاس

آیت‌الله خامنه‌ای نخستین سخنران این نشست بود که پیش از آغاز کار رسمی نشست سخنرانی کرد. متن سخنرانی ایشان بدین شرح است:

همان‌طور که «احمد سوکارنو» یکی از بنیانگذاران این جنبش در کنفرانس معروف باندونگ در سال ۱۹۵۵ گفت، مبنای تشکیل عدم تعهد، نه وحدت جغرافیایی یا نژادی و دینی، بلکه وحدت نیاز است. آن روز کشورهای عضو جنبش عدم تعهد، به پیوندی که بتواند آنها را از سیطره‌ی شبکه‌های اقتدارگرا و مستکبر و سیری‌ناپذیر مصون بدارد، نیازمند بوده‌اند.

امروز آرمان‌های اصلی جنبش عدم تعهد با گذشت شش دهه همچنان زنده و پابرجاست؛ آرمانهایی مانند استعمارزدایی، استقلال سیاسی و اقتصادی و فرهنگی، عدم تعهد به قطب‌های قدرت و ارتقاء همبستگی و همکاری میان کشورهای عضو. واقعیت‌های امروز جهان با آن آرمان‌ها دارای فاصله است؛ ولی اراده جمعی و تلاش همه‌جانبه برای عبور از واقعیت‌ها و دست یافتن به آرمانها، هرچند پُر چالش، لیک امیدآفرین و ثمربخش است. ما در گذشته‌ی نزدیک، شاهد شکست سیاستهای دوران جنگ سرد و نیز یکجانبه‌گرایی پس از آن بوده‌ایم.

شرایط کنونی جهان فرصتی شاید تکرارنشدنی برای جنبش عدم تعهد است. سخن ما آن است که اتاق فرمان جهان نباید با دیکتاتوری چند کشور غربی اداره شود. باید بتوان یک مشارکت دموکراتیک جهانی را در عرصه‌ی مدیریت بین‌المللی شکل داد و تضمین کرد. این است نیاز همه‌ی کشورهایی که مستقیم یا غیرمستقیم از دست‌اندازی چند کشور زورگو و سلطه‌طلب زیان دیده‌اند و می‌بینند.

شورای امنیت سازمان ملل دارای ساختار و سازوکاری غیرمنطقی، ناعادلانه و کاملاً غیر دموکراتیک است؛ این یک دیکتاتوری آشکار و یک وضعیت کهنه و منسوخ و تاریخ مصرف گذشته است. با سوء استفاده از همین سازوکار غلط است که آمریکا و همدستانش توانسته‌اند زورگوئیهای خود را در لباس مفاهیم شریف بر دنیا تحمیل کنند. آنها می‌گویند حقوق بشر، و منافع غرب را اراده می‌کنند دوستان! این وضعیت معیوب و پر زیان، غیرقابل ادامه است. همه از این هندسه غلط بین‌المللی خسته شده‌اند. جنبش ۹۹ درصدی مردم در آمریکا بر ضد کانون‌های ثروت و قدرت در آن کشور و اعتراض عمومی در کشورهای اروپای غربی به سیاستهای اقتصادی دولت‌هایشان نیز نشان لبریز شدن پیمان‌ناشناس و تحمل ملت‌ها از این وضعیت است. باید این وضعیت نامعقول را علاج کرد.

ایشان تاکید نمودند که جمهوری اسلامی هرگز در پی تسلیحات هسته‌ای نیست، و نیز هرگز از حق ملت خود در استفاده‌ی صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای چشم‌پوشی نخواهد کرد. شعار ما «انرژی هسته‌ای برای همه، و سلاح هسته‌ای برای هیچکس» است. ما بر این هر دو سخن

پای خواهیم فشرد و میدانیم که شکستن انحصار چند کشور غربی در تولید انرژی هسته‌ای در چهارچوب معاهده عدم اشاعه، به سود همه‌ی کشورهای مستقل و از جمله کشورهای عضو جنبش عدم تعهد است.

در بخش دیگر فرمودند که فلسطین متعلق به فلسطینی‌ها است و ادامه‌ی اشغال آن، ظلمی بزرگ، تحمل‌ناپذیر و خطری عمده برای صلح و امنیت جهانی است. همه‌ی راهپایی که غربی‌ها و وابستگان آنها برای «حل مسالهی فلسطین» پیشنهاد کرده و پیموده‌اند، غلط و ناموفق بوده است و در آینده نیز چنین خواهد بود. ما راه‌حلی عادلانه و کاملاً دموکراتیک را پیشنهاد کرده‌ایم.

از سخنان مقام معظم رهبری این چنین تحلیل می‌شود که جنبش عدم تعهد باید با قدرت با ایجاد وحدت رویه به حیات خویش ادامه دهد.

مرسی دومین سخنران رسمی این اجلاس بود و از ایران و تلاشش سپاس‌گزاری کرد و به توصیف مصر انقلابی پرداخت. بندهای سخنان او عبارت است از:

- اهمیت جنبش عدم تعهد و تلاش برای ساخت دنیایی عادلانه‌تر؛
  - اصلاح ساختار شورای امنیت سازمان ملل و ناعادلانه خواندن حق وتو؛
  - تاکید بر اتحاد فلسطینیان با هم در برابر اشغالگری و تشکیل دولت مستقل فلسطین؛
  - آمادگی مصر برای حل بحران سوریه و حمایت از مردم سوریه، درخواست راه حل؛
  - مسالمت‌آمیز و گفت‌گو و سرکوبگر خواندن نظام بشار اسد، درخواست متحد شدن همه مخالفان نظام سوریه برای بردن سوریه به مرحله‌ای تازه؛
  - تاکید بر حق همه در استفاده از انرژی صلح‌آمیز هسته‌ای؛
  - برادر خواندن کشور ایران و موفق خواندن اجلاس در دوره ریاست مصر و اظهار دست دراز کردن برای دوستی با ایران و دیگران؛
  - ابراز هماهنگی با کشور برادر ایران در سه سال ریاست ایران و ابراز اطمینان از موفقیت؛
- مرسی برای تحویل ریاست به احمدی‌نژاد از حاضران پرسید: «آیا دکتر احمدی‌نژاد رییس شانزدهمین دوره این جنبش است؟» آیا موافق‌اید؟ پس از تشویق حاضران مرسی گفت بنابراین همه با اجماع موافقت کردند پس ایران ریاست جنبش را بر عهده می‌گیرد. وی برای احمدی‌نژاد آرزوی موفقیت کرد.

- محمود احمدی‌نژاد پیش از تحویل گرفتن ریاست از مرسی، سخنرانی کرد. او اشاره‌ای مستقیم به مساله سوریه و برخی مسائل جزئی‌تر و پیش‌نهادهایی تازه پرداخت. محور اصلی سخنان احمدی‌نژاد:
- خوشامد به دیگران و ایران را «خانه خودتان» خواندن، با گرامی‌داشت یاد بنیان‌گذاران جنبش و کسانی که در سه سال گذشته در گذشته‌اند و رجایی و باهنر، درخواست ایستادن و یک دقیقه سکوت کرد. سپاس‌گزاری از مصر و مرسی و نیز آیت‌اله خامنه‌ای؛
  - ناخشنودی ملت‌ها از وضع کنونی و شکل نو استعمار در دوره اخیر؛ مانند تمرکز اقتصاد و قدرت اقتصادی و ثروت‌ها در چند کشور و دولت بدهکار که گاه بیش از تولید ناخالص داخلی است؛ چاپ ۳۲ هزار میلیارد دلار بی‌پشتوانه در آمریکا، تصاحب منابع‌ها و کان‌های آفریقا و آمریکای لاتین، انحصار دانش و فناوری و سوءاستفاده از آن، تهاجم فرهنگی و نابودی هویت، انهدام زن و بنیاد خانواده، فروش سلاح و جنگ‌افروزی در این راستا و اشغال کشورها، گسترش و تقویت تروریسم و مواد مخدر؛
  - بیان این نکته که تحقق نیافتن مدیریت پایدار جهانی در سایه صلح در پی ضعف ملت‌ها نیست بلکه برای سلطه گروهی خاص بر مدیریت جهان است. مدیریت کنونی جهان انحصاری، خودخواهانه و سلطه‌طلبانه است؛
  - زیرسوال بردن مدیریت شورای امنیت و اشاره به کمک این شورا به گسترش ستم اسرائیل، طرف اصلی جنگ در جهان یکی از اعضای شورای امنیت دارای حق وتو است. بی‌فایده بودن مجمع عمومی زیر چتر این شورا؛
  - پست و کم‌ارزش دانستن دیگر ملت‌ها و برده دانستن ایشان و لگدمال کردن حقوقشان و ناخشنودی مردم کنونی آمریکا و اروپا از سلطه چند حزب خاص؛
  - لزوم به پا خاستن برای اصلاح مدیریت جهان در چارچوب عشق و مهرورزی به انسان‌ها در کنار مشارکت همگانی؛
  - استقلال و تاسیس نهادهای لازم مانند داوری و بیمه و حذف ارز خاص با توجه به ظرفیت کشورها.
- همچنین بان کی مون دبیر کل سازمان ملل متحد به ایراد سخنرانی در این اجلاس پرداخت و تاکید بر نکات مهمی از جمله مخالفت با هر گونه درگیری اعضای سازمان ملل متحد

داشت. مختصری از سخنرانی بان کی مون در اجلاس شانزدهمین اجلاس سران کشورهای عضو جنبش عدم تعهد در تهران به شرح زیر است:

بان کی مون دبیرکل سازمان ملل در مراسم افتتاحیه شانزدهمین نشست سران عدم تعهد در تهران از میزبانی جمهوری اسلامی ایران در برگزاری شانزدهمین نشست سران قدردانی کرد و عنوان کرد: شاهد حوادث بسیاری زیادی در دهه‌های گذشته بودیم. بزرگانی مثل جواهر لعل نهرو و دیگران برای نهادینه کردن صلح و تجمیع امنیت جهانی و آزادی‌های فردی اجتماعی و سیاسی تلاش‌های فراوان کردند.

وی افزود: مردمی که به دنبال آزادی از ابرقدرت‌ها هستند و به دنبال تساوی در حقوق و آزادی اندیشه و بیان و آن چیزی که برای آزادی مهم است که همان آزادی برای انتخاب حاکمیت است.

دبیرکل سازمان ملل با اشاره به حوادثی که در برخی کشورهای عربی مثل تونس، مصر و لیبی روی داد گفت: این حرکت‌ها انقلاب عربی بود و مردم در راستای آزادی خواهی برخاستند. برای اینکه آینده‌ای روشن بسازند و این روند انتقال قدرت بدون هزینه و تلاش نمی‌تواند به نتیجه برسد. این خواسته‌ای است که ملت‌ها بر اساس حرمت و احتیاج به آن معتقدند.

من قویا هر گونه تهدید به نابودی را که از سوی یکی اعضای عضو علیه عضو دیگر سازمان ملل مطرح بشود و هم‌چنین با تلاش‌های زشت و زننده برای انکار حقایق تاریخی مانند هولوکاست، به شدت مخالفم.

اگر چه بان کی مون موضع دوپهلویی را در سخنان خود اعمال نمود اما به نظر می‌رسد خود بان کی مون نیز به ادامه حیات جنبش عدم تعهد اعتقاد دارد.

۶- اهمیت میزبانی اجلاس سران جنبش عدم تعهد برای جمهوری اسلامی ایران

برگزاری شانزدهمین اجلاس کشورهای عدم تعهد در تهران به دلیل شرایط خاص جنبش و سیاست‌های کلان جمهوری اسلامی ایران، از اهمیت و جایگاه ویژه‌ای در دیپلماسی و روابط خارجی جمهوری اسلامی ایران برخوردار است. میزبانی جمهوری اسلامی ایران در این اجلاس از چند لحاظ مهم ارزیابی می‌شود:

۱- اجماع کشورهای عضو عدم تعهد که بخش عظیمی از جهان را رهبری می‌کنند بر ارزش‌های جهانی، مبارزه با سلطه طلبی غرب و حفظ محیط زیست؛

- ۲- موج بیداری اسلامی و تحولات کشورهای عربی؛
  - ۳- ایجاد محور روسیه و چین علیه سیاست تک قطبی غرب؛
  - ۴- عقب نشینی نظامی آمریکا از عراق و جایگزینی جنگ نرم به جای قدرت سخت؛
  - ۵- بحران سوریه و بحرین و نقش انکارناپذیر ایران در حل آنها؛
  - ۶- نشان دادن عظمت، اقتدار و کارآمدی جمهوری اسلامی ایران به جهانیان (نمایش ۵روزه قدرت ایران در رسانه‌های بین‌المللی که ناخوشنودی قطب استعماری و اسرائیل را به همراه خواهد داشت)؛
  - ۷- شکست بلوک استعماری در منزوی کردن کشورمان در عرصه جهانی؛
  - ۸- الگو شدن ایران برای ملت‌ها کشورهای عضو در عرصه‌های سیاسی، اقتصادی و فرهنگی؛
  - ۹- استفاده از ظرفیت کشورهای عضو در شورای حکام و شورای امنیت برای حل مسأله هسته‌ای (بویژه آنکه این اجلاس پس از گزارش سالانه دستگاه‌های امنیتی آمریکا به اوپاما درباره تحرکات هسته‌ای برگزار می‌شود)؛
  - ۱۰- آغاز ریاست ۳ ساله جمهوری اسلامی ایران در جنبش غیرمتعهدها به عنوان بزرگترین سازمان بین‌المللی پس از سازمان ملل.
- همچنین برگزاری شانزدهمین اجلاس سران کشورهای عدم تعهد در تهران، از آنجا که این جنبش اهدافی نظیر رفع بی‌عدالتی‌ها، تبعیض‌ها و استانداردهای دوگانه را همراه با احترام به حقوق ملت‌ها و برقراری نظام عادلانه در جهان دنبال می‌کند، فرصت خوبی بود تا با برجسته نمودن موضوع «حق و تو» در شورای امنیت سازمان ملل متحد با توجه به اختلاف اعضای دایم شورای امنیت در استفاده از آن، لزوم افزایش شمار اعضای دایم شورای امنیت بر مبنای واقعیت‌های موجود جهان مطرح شود.
- بی‌گمان، فرصتی طلایی در اختیار جمهوری اسلامی ایران قرار گرفته و با طرح آن در اجلاس سران عدم تعهد، بار دیگر لزوم اصلاح و بازنگری در منشور سازمان ملل متحد (شورای امنیت) را که خود از منادیان آن بوده، با صدایی بلندتر از ۱۲۰ کشور به گوش جهانیان برساند.

۷- موضع جنبش عدم تعهد در قبال فعالیت هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران

جنبش عدم تعهد به‌عنوان سازمانی که برای یاری رساندن به نیازهای جهان در حال توسعه پای گرفت، به‌طور سنتی انرژی خود را صرف پرداختن به نابرابری‌های حاصل از نظم سیاسی

بین‌المللی نموده است. از آنجایی که برنامه جمهوری اسلامی ایران برای مقابله با طرح شکل‌گیری اجماع جهانی علیه آن، به نوعی نیازمند عملکرد سازمان‌های بین‌المللی منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای است، لذا به نظر می‌رسد جنبش عدم‌تعهد از جمله سازمان‌های بزرگ فرامنطقه‌ای است که می‌تواند با اعلام نظر در موضوع هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران فضای ضد ایرانی در عرصه بین‌المللی را از بین ببرد و شرایط را برای احقاق حقوق جمهوری اسلامی ایران مهیا کند. اگر چه پرواضح است که در روابط بین‌الملل نه دوست مطلق و نه دشمن مطلق وجود دارد و تنها منافع ملی که مورگنتا آن را چراغ راهنمای سیاست خارجی می‌خواند، تعیین‌کننده ماهیت نسبی و شناور مناسبات بین‌المللی است (پیام، ۱۳۹۱: ۵۱).

با این وصف باید یادآور شد جنبش عدم‌تعهد در چندین مرتبه با صدور بیانیه‌هایی به حمایت از فعالیت‌های هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران پرداخته است. همچنین سران چند کشور عضو جنبش عدم‌تعهد با صدور بیانیه‌های جداگانه به حقوق جمهوری اسلامی ایران در استفاده از انرژی هسته‌ای تاکید نمودند.

۸- تاثیر رسانه‌های غربی بر کشورهای عضو جنبش عدم‌تعهد در قبال فعالیت‌های هسته‌ای ایران

امروزه ارتباطات و رسانه‌ها یکی از ابزارهای مهم دولت‌ها در جهت اجرای اهداف سیاسی، اقتصادی و... می‌باشد. جهان غرب به سرکردگی آمریکا با استفاده از رسانه‌های مهم از جمله: واشنگتن پست، دیلی میرر، گاردین و... شروع به تبلیغات سو علیه جمهوری اسلامی ایران نموده است. این رسانه‌ها با دامن زدن به مسائلی چون صلح آمیز نبودن فعالیت‌های هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران سعی در تغییر افکار عمومی سران دولت‌ها از جمله کشورهای عضو جنبش که همواره حامی جمهوری اسلامی ایران در بهره‌مندی از انرژی صلح آمیز هسته‌ای بوده‌اند را دارند. البته این رسانه‌ها به دو منظور شروع به تبلیغات سو علیه جمهوری اسلامی ایران نموده‌اند: الف) تاثیری که رسانه‌ها بر افکار عمومی دارند باعث شده این رسانه توده‌های مردم را نشانه گرفته و با دادن اطلاعات دروغین به خورد مخاطب سعی در خطرناک جلوه دادن فعالیت هسته‌ای ایران نمایند تا از این طریق فشاری که مردم کشورهای عضو بر دولت خود می‌آورند سعی دارند تا دولت‌هایی که از فعالیت هسته‌ای ایران حمایت می‌کنند دست از حمایت خود بردارند.

ب) تاثیری که رسانه بر روی مقامات سیاسی دارند و تلقین نمودن نظامی بودن فعالیت هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران از جمله اقدامات رسانه‌های غربی می‌باشد (نوازی، ۱۳۹۱: ۶۱). امروزه که موسوم به عصر دیپلماسی رسانه‌ای می‌باشد کشورهای غربی از این فرصت استفاده می‌نمایند و هر عملکرد اشتباه خود را به وسیله همین رسانه‌ها توجیح نموده و هر عملکرد درست کشوری که به هر صورت زیر یوغ استعمار نمی‌رود را به صورت بسیار نامناسب جلوه می‌دهند. اما در هر صورت این رسانه‌ها در پی تغییر رفتار سران برخی از کشورهای عضو جنبش عدم تعهد می‌باشند که در هر شکل به حمایت از جمهوری اسلامی ایران می‌پردازد. با این وصف رسانه‌های جمهوری اسلامی باید حوزه نفوذ خود را در بین افکار عمومی دنیا بالاخص افکار عمومی کشورهای عضو جنبش عدم تعهد افزایش داده و همواره باید حمایت کشورهای عضو جنبش عدم تعهد را به همراه داشته باشند. به نظر نگارنده باید بایک همگرایی بین کشورهای عضو جنبش عدم تعهد رسانه‌های مستقلی تاسیس گردد.

۹- تحریم‌های غرب علیه ایران و مواضع جنبش عدم تعهد

جمهوری اسلامی ایران پس از پیروزی انقلاب اسلامی همواره بر اصول و آرمان‌های دینی و انقلابی خود مبنی بر تبلیغ پیوسته جهان بینی اسلامی، حفظ استقلال خود و دیگر کشورهای جهان سوم از نفوذ دو اردوگاه امپریالیسم و کمونیسم بوده است. بخش عمده ای از این آرمان‌ها، شباهت فراوانی به آرمان‌های اولیه موسسان جنبش عدم تعهد در بدو تاسیس در سال ۱۹۶۱ داشته است (آقایی؛ طیب طاه و یآوری، ۱۳۹۱: ۶۱). همین آرمان‌های جمهوری اسلامی ایران در این مدت سی و پنج ساله، کشورهای غربی و در راس آن آمریکا را به سمتی کشاند که باید ایران را با تحریم‌های همه جانبه و بهانه‌های مختلف از آرمان‌های خود دور و منزوی کند. در هر صورت جمهوری اسلامی ایران عضو یک خانواده بزرگ به نام جامعه بین‌الملل است. بدون دفاع از استقلال و حاکمیت و بدون همکاری و تعامل با جامعه بین‌المللی (کشورهای بزرگ و کوچک) به صورت دوسویه میسر نخواهد بود. بنابراین جمهوری اسلامی ایران جهت جلوگیری از قرار گرفتن در انزوا در سیاست خارجی می‌بایست از هر فرصتی برای جای گرفتن در نهادهای بین‌المللی استفاده نماید و هماهنگی لازم را با کشورهایی که در این نهادهای بین‌المللی قرار دارند انجام دهد و به نوعی تحریم‌ها را دور زده و دیپلماسی فعالی برقرار نماید. پر واضح است جنبش عدم تعهد از جمله نهادهای مهم بین‌المللی است که

جمهوری اسلامی ایران با برقراری روابط دیپلماتیک مناسب با کشورهای عضو این جنبش به نوعی حمایت بیش از ۱۰۰ کشور عضو سازمان ملل متحد را می‌تواند با خود دارا باشد. جمهوری اسلامی ایران می‌تواند با برقراری روابط سیاسی و اقتصادی با کشورهای عضو جنبش عدم تعهد معذورات خود را تامین نماید و دیگر نیازی به آمریکا و کشورهای غربی نداشته باشد. اگر چه جنبش عدم تعهد در چندین بیانیه تحریم‌های یکجانبه غرب علیه ایران را محکوم کرده است اما چون این بیانیه‌ها هیچ سازوکار اجرایی ندارد نمی‌توان به این بیانیه‌ها دلخوش کرد و دستگاه سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران باید به برقراری ارتباطات دیپلماتیک با کشورهای عضو جنبش عدم تعهد سعی و تلاش فراوان نماید.

نتیجه‌گیری

با عنایت به جمع‌بندی مطروحه در سطوح قبلی، جنبش عدم تعهد پس از جنگ سرد دچار بحران هویتی شده است و دلیل آن هم این می‌باشد که جنبش هویت تاریخ خود را از دست داده است و به نوعی اهداف و آرمان‌های خود را به فراموشی سپرده است. احترام به حاکمیت و تمامیت ارضی کشورها، کاهش تنش‌جات و تضادهای موجود در روابط بین‌المللی ناشی از تقسیم جهان به دو بلوک شرق و غرب، مخالفت با شرکت در اتحادیه‌های نظامی و خودداری از واگذاری پایگاه‌های نظامی به بلوک‌ها، پشتیبانی از منشور ملل متحد و نیز اصول مسلم حقوق بین‌الملل، خود مختاری تمامی ملل جهان و آزادی تمامی سرزمین‌های تحت استعمار، همکاری مثبت بین‌المللی، مبارزه با توسعه نیافتگی اعم از اقتصادی و سیاسی، سیاست ناپیوستگی، حل مسالمت‌آمیز اختلافات، مبارزه با نژادپرستی، لزوم خلع سلاح با نظارت بین‌المللی و امضای قرارداد خلع سلاح از سوی قدرت‌های بزرگ، ایجاد سنتزی از ناسیونالیسم و انترناسیونالیسم برای گسترش روابط کشورهای جهان سوم از جمله این اهداف بوده است. ایران با حضورش بخشی از این بحران هویتی را رفع و رجوع کرده است. اما باید متذکر شد که ایران و جنبش تاثیر متقابل و معناداری با یکدیگر دارند و این تاثیر دیپلماتیکی دوسویه بوده است. ایران پس از تثبیت اوضاع سیاسی کشور و از سال ۱۹۸۱ بر حضور خود در جنبش افزود و جنبش نیز متقابلاً اقدامات مثبتی را به نفع ایران صورت داده است. تلاش اعضای جنبش همانطور که قبلاً گفته شد در زمینه‌های حل و فصل جنگ ایران و عراق و برقراری آتش بس هر چند که عدم رعایت بی طرفی و توجه نکردن به خواست‌های ایران در زمینه تعیین متجاوز این تلاش‌ها را به

بن بست کشاند. محکومیت ساقط کردن هواپیمای مسافربری ایرباس در تیرماه ۱۳۶۷، حمایت از اجرای قطعنامه ۵۹۸ و دیگر موضع گیری‌هایی که با سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران انطباق دارد به خصوص در مورد مساله فلسطین، مخالفت با مذهب ستیزی و نژاد پرستی و تقاضا برای گشوده شدن بازار کشورهای شمال بر روی صادرات کشورهای جنوب از جمله این اقدامات بوده است. در سال ۲۰۱۲ میلادی ریاست سه ساله دوره‌ای جنبش عدم تعهد به جمهوری اسلامی ایران رسیده است و ایران با برچسبی با نام ریاست جنبش عدم تعهد در عرصه بین‌المللی حضور می‌یابد، جنبشی که بیش از ۱۲۰ کشور دنیا عضو آن می‌باشند. البته باید دید در آینده ایران با عنوان ریاست دوره‌ای جنبش چه برنامه‌ای جهت پررنگ نمودن نقش خود در عرصه روابط بین‌الملل دارد.

فهرست منابع

- آقایی، آزاد عباس، طیب طاه، امین و یآوری، بهنام (۱۳۹۱). «تحریم‌های غرب علیه ایران و مواضع جنبش عدم تعهد»، فصلنامه پژوهش‌های روابط بین‌الملل.
- احمدی‌نژاد، محمود (۱۳۹۱). سخنرانی رئیس‌جمهور جمهوری اسلامی ایران در شانزدهمین اجلاس سران کشورهای عضو جنبش عدم تعهد، ۹ شهریور. تهران: برگرفته از پایگاه اطلاع رسانی ریاست جمهوری.
- امینی فر، شهلا (۱۳۸۴). «بررسی شکل‌گیری و استمرار جنبش عدم تعهد»، ماهنامه اندیشه و تاریخ سیاسی ایران معاصر، شماره ۳۶.
- بان کی مون (۱۳۹۱). سخنرانی بان کی مون دبیرکل سازمان ملل متحد در شانزدهمین اجلاس سران کشورهای عضو جنبش عدم تعهد، ۹ شهریور. تهران: برگرفته از پایگاه اطلاع رسانی سازمان ملل متحد.
- پارسادوست، منوچهر (۱۳۷۷). خونین‌شهر تا خرمشهر، مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ. تهران: چاپ پژمان.
- پیام، فرشته (۱۳۹۱). «جنبش عدم تعهد و فعالیت هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه پژوهش‌های روابط بین‌الملل.
- جمشیدی، محمدحسین (۱۳۷۷). در تدارک عملیات سرنوشت‌ساز، مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ. تهران: چاپ پژمان.

- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۱). «بیانات در شانزدهمین اجلاس سران جنبش عدم تعهد در تهران»، دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی سیدعلی خامنه‌ای، ۹ شهریور.
- سپهر، هاتف (۱۳۸۹). «جنبش عدم تعهد از آغاز تا امروز»، ماهنامه درس‌هایی از مکتب اسلام، شماره ۵۷.
- شکرخواه، یونس (۱۳۷۱). «غیر متعهدها و جنگ تحمیلی، ۱۹۸۶-۱۹۸۱»، روزنامه کیهان، شماره ۳۱۳.
- عبدالرشیدی، علی‌اکبر (۱۳۶۵). جنبش عدم تعهد، از آغاز تا سال ۱۹۸۵، چاپ اول. تهران: انتشارات سروش.
- مرسی، محمد (۱۳۹۱). سخنرانی محمد مرسی رئیس‌جمهور مصر در شانزدهمین اجلاس سران کشورهای عضو جنبش عدم تعهد، ۹ شهریور. تهران: برگرفته از خبرگزاری فارس.
- مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ (۱۳۷۸). در تدارک عملیات سرنوشت‌ساز. چاپ اول. تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ
- نوازی، بهرام؛ نوازی، علی (۱۳۹۱). «تاثیر رسانه‌های غربی بر کشورهای عضو جنبش عدم تعهد در قبال فعالیت هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه پژوهش‌های روابط بین‌الملل.
- یکتا، حسین (۱۳۷۴). سازمان‌های بین‌المللی و جنگ ایران و عراق، چاپ اول. تهران: دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه پاسداران انقلاب اسلامی.